

”Die Wende”: Reflektioner kring mitt livs paradigmskifte

Minnen av Muren: 30 år sedan 1989¹

Kjell Å Modéer

Prolog

Muren föll den 9 november 1989. Det kom oförutsebart och osannolikt för de flesta och därför samtidigt så dramatiskt, så revolutionärt. I slutet av september samma år deltog vi, en grupp rättshistoriker från Lund och Köpenhamn, i ett kyrkorättshistoriskt seminarium i klosterstiftet Heiligengrabe i norra Brandenburg, DDR. Arrangör var min kollega, professorn i rätts historia i Kiel, Hans Hattenhauer och pastor Michael Bunnars vid Heiligengeist-Hospital i östtyska Wismar. Hattenhauer var en dörroppnare. Som kristen jurist kunde han agera under radarn. Han förklädde jurister till teologer, och därigenom ansågs de vara politiskt ofarliga. Genom sina kristna kontakter i Wismar, inte långt från murgränsen öster om Lübeck, byggde han och Bunnars upp ett vetenskapligt gränsöverskridande nätverk, som på 1980-talet möttes vart annat år på olika platser i DDR, i Wismar, Schwerin, Wolgast.² Jag var med från början.

Mötet i september 1989 var alltså i sig en unik händelse: en unik grupp av öst- och västtyska och skandinaviska kyrko- och rättshistoriker, som i den här unika isolerade och insulära klostermiljön i det socialistiska DDR diskuterade rättshistoriska problem.³ Dagarna inleddes med vesper i klosterkyrkan för de som ville, nunnorna ägnade sig åt hushållssysslor under våra seminarier, och på kvällarna drack vi Rostocker Bier under stundom högljudda politiska diskussioner. I slutet av juni 1989 hade taggtråden mellan Ungern och Österrike klippts upp, muren eroderade och i början av oktober skulle Gorbatsjov ge Erich Honecker den berömda judaskyssen vid DDR:s 40-årsjubileum i Öst-Berlin. Hattenhauers kollega i Halle, professor Rolf Lieberwirth, hade skickat två av sina adepter, Heiner Lück och Bernd Schildt, till se-

---

¹ Denna artikel är en bearbetad version av ett föredrag som hölls vid Lunds universitet i samband med temakvällen *Minnen av muren: 30 år sedan 1989* den 7 november 2019. Arrangörer vid universitetet var ämnet Tyska inom Språk- och Litteraturcentrum samt Historiska institutionen.

² Bunnars, Michael (2001). *Bildung und Wirken der Arbeitsgemeinschaft für Mecklenburgische Kirchengeschichte, Mecklenburgia sacra* (Jahrbuch für Mecklenburgische Kirchengeschichte. Bd. 4.). Wismar. 112–141.

³ Lück, Heiner (2014). ”Begegnungen im Kloster Stift zum Heiligengrabe 1989”. I: Lissok, Mickael & Haik Thomas Paroda (red.). *Christi Ebr und gemeinen Nutzen / Willig zu fodern vnd zu schützen. Festschrift für Norbert Buske*. Schwerin. 795–808.

minariet. Med emfas framhöll de att muren skulle bestå för all framtid. Den stod där som en garant för säkerheten i Europa.

En och en halv månad senare föll muren. Och den 12 november 1989 fyllde jag 50 år. Jag sa då, och säger det fortfarande, att en bättre födelsedagspresent kunde jag inte få. Det politiska paradigmskifte som skapades genom murens fall och slutet på det kalla kriget hade för mig en alldeles speciell mikrohistorisk konnotation. Jag hade 1989 tjugo års erfarenhet av det totalitära DDR. Jag hade vänner och kollegor där. Jag hade personlig erfarenhet av både slivovitz och soljanka, och jag visste under vilka schizofrena och paranoida förhållanden människorna levde med sin återhållna kritik av det socialistiska samhället, som de måste leva i, mitt i kraftfälten mellan Moskva och Washington.

Murens fall blev början på ett paradigmskifte i den europeiska nutidshistorien. För mina östtyska vänner innebar det en anpassning till nya kognitiva strukturer. För många medförde det en kortslutning i systemet. För andra upplevdes det som en ny kolonialisering, för ytterligare andra innebar det helt nya karriärmöjligheter. För mig som en outsider har det varit ytterst berikande att ha fått vara med om detta och det förändringsarbete som det utifrån min yrkesroll kom att innebära. Om det vill jag gärna berätta.

1.

Jag hade efter min jur. kand. 1966 börjat skriva på en avhandling om kungens egna privilegierade domstolar, borgrätter och krigsrätter som geografiskt avsåg hela det tidigmoderna svenska stormaktsväldet med dess provinser i Balticum och Tyskland. 1967 ansökte jag vid Inrikesministeriet i Östberlin om tillstånd att få tillgång till domstolsmaterialet från svensktiden vid *Landesarchiv* i Greifswald. Efter ett telefonsamtal med byråkraterna i Berlin fick jag ett sådant tillstånd. Mirabile dictu! Det var troligen för att jag kom från det alliansfria Sverige – och inte från Västtyskland eller något annat ”kapitalistisches Ausland”. Jag förberedde en tio dagars arkivresa att äga rum i juni 1968. Vid universitetets 300-årsjubileum i början av juni var jag marskalk och fick då tillfälle tala med rektorn, farmakologen Werner Scheler, från Ernst-Moritz-Arndt-universitetet i Greifswald, och jag förhörde mig med honom om möjligheterna att också kunna bedriva arkivstudier i universitetsarkivet i Greifswald. Han utlovade detta på stående fot. Och veckan före midsommar 1968 reste jag för första gången bakom järnridån – till min mors oro och förfäran. Hon trodde aldrig jag skulle komma hem igen.

Den Tyska Demokratiska Republik som jag lärde känna var ett andante-samhälle. Det gällde DDR i allmänhet och Greifswald i synnerhet. Staden hade i april 1945 genom borgmästaren Rudolf Petershagen överlämnat sig till sovjetarmén. Inte en bomb hade fallit över den gamla hansastaden. Men 1968 hade tidens tand märkbart börjat gnaga på byggnadsbeståndet. Det var en stad i förfall. Hotellet jag bodde på var ett förkrigshotell, *Hotel Stadt Greifswald*, Baderstraße 3, där det doftade ömsom sovjetiskt rengöringsmedel, ömsom brunkol och kålsoppa. Jag vaknade på mornarna av att klockan slog i Nikolaikirche och att bönderna kom längs Domstraße med sina rasslande hästskjutsar över kullerstenarna för att sälja sina varor på torget. Telefonsamtal till Sverige beställdes i receptionen och kopplades via Radio Rügen. I väntan på att bli uppkopplad satt jag i halvtimmar och lyssnade till den partianslutne receptionistens krigsminnen och hans konvertering till den socialistiska enhetsstaten. Det var som att förflyttas 50 år tillbaka i tiden.

Landsarkivet var inrättat i en gammal tegelröd militärkasern vid *Martin-Andersen-Nexö-Platz*. Allt verkade provisoriskt och primitivt, men arkivföreståndaren Joachim Wächter var mycket vänlig och tillmötesgående, och jag fick tillgång till ett omfattande arkivmaterial om de svenska krigsdomstolarna i Pommern, vilket osorterat och osystematiserat återbördats till arkivet från sin utlokalisering i Polen under kriget. Jag skrev aningslöst en artikel om mitt fynd i detta arkiv i en festskriftsuppsats samma år.⁴ Det visade sig bli ödesdigert för arkivföreståndaren. Han var inte medlem i partiet och ställdes inför den fackliga arbetsdomstolen. Han anklagades 1969 för att ha lämnat ut osorterat arkivmaterial (från tidigmodern tid!) till utländska forskare och efter en årslång process fråntogs han ledarskapet. Kyrkan kom honom till räddning och 1974 blev han i stället arkivarie vid stiftsarkivet i Greifswald.⁵

Flera kvällar bjöd Joachim Wächter mig på *Abendbrot* tillsammans med sin familj. De hade en lägenhet vid sidan av arkivet i militärkasernen. Wächter var mycket öppen och tydlig beträffande sitt politiska utanförskap, han var vänlig och gästfri på ett sätt som bidrog till att vagga in mig i en trygghet att allt egentligen var som hemma i Lund.

Jag besökte också universitetsarkivet, som var inrymt på första våningen i universitetets huvudbyggnad från 1750-talet. Där lärde jag känna universitetsarkivarien Manfred Herling, inte heller han var medlem i ”partiet”. Manfred med sin kategoriska integritet blev och är fortfarande 86 år gammal min bästa vän i Greifswald. Det var genom honom jag lärde känna DDR inifrån.⁶

Helt aningslös var jag beträffande umgängesformerna i den totalitära staten. Flera kvällar gick jag till *Clubhaus der Universität* och åt en *Strammer Max* och drack öl. Att jag kom från det kapitalistiska utlandet framgick inte minst av att jag var klädd i en jeanskostym, som inte kunde undgå uppmärksamhet i förhållande till den genomgående sovjetinspirerade konfektion hos greifswaldsborna. Efter några dagar kom en jämnårig man fram och presenterade sig som sjukvårdare. Han frågade om han fick slå sig ner. Också han hade jeans, som han fått av västtyska släktingar, och han berättade öppet om sitt motstånd mot socialismen och om sina familjekontakter med väst. Vi hade flera trevliga samtal. När jag i oktober 1968 kom tillbaka till Greifswald på väg till de västtyska rättshistorikerdagarna i Münster tog Manfred mig avsides och sa att han hade hört att jag hade umgåtts med sjukvårdaren. Det borde jag fortsättningsvis undvika. Det var min första direkta påminnelse om Stasi. Manfred lärde mig elementa om hur man skulle bete sig i en genomkontrollerad stat.

Varför berättar jag om detta? För att markera att långtifrån alla var partianslutna och positiva till regimen. Och att de som valde utanförskapet fick betala ett högt pris. Deras barn fick inte tillgång till önskade gymnasieplatser och själva fick de försiktigt förhålla sig till sin omgivning i detta helt paranoida samhälle. Å andra sidan innebar medlemskapet i det socialistiska enhetspartiet betydande fördelar. En tredje vän till mig, arkivdirektorn vid Stadsarkivet i Stralsund, Herbert Ewe, är ett bra exempel. Han var en fascinerande kreativ och produktiv människa. Han var en flitig författare och en betydande entreprenör. Han var den drivande beträffande restaureringen av Johanniskloster som kulturhus i Stralsund. Han blev hedersdoktor i

⁴ Modéer, Kjell Å (1968). *Schwedisches Kriegsgericht in Stralsund. Några anteckningar i anledning av ett arkivfynd* (= Rättshistoriska studier. Bd 3.). Lund. 222–236.

⁵ Biewer, Ludvig (11.10.2017). *Joachim Wächter in memoriam*. <https://pommerngeschichte.de/trauerum-joachim-waechter/>.

⁶ Modéer, Kjell Å (2003). *Der Universitätsarchivar war ein Boxer: Manfred Herling zum 70. Geburtstag* (= Greifswalder Universitätsreden Ernst-Moritz-Arndt-Universität, Greifswald; N.F., 107). Greifswald.

Greifswald och Ehrenbürger i Stralsund. Partitillhörigheten betydde mycket för hans legitimering i lokalsamhället. Jag uppfattade det inte som att han var djupt förankrad i partiet. Han var vad man skulle kunna kalla ”kultursocialist” – på samma sätt som vi i dag talar om kulturkristna om alla de som utan att delta i gudstjänstlivet betalar den årliga avgiften till Svenska kyrkan. Men partitillhörigheten gav honom legitimitet och öppna dörrar till beslutsfattarna. I tjugo år var dessa tre arkivarier mina främsta vänner, informatörer och kulturbärare i DDR.

Mina upplevelser av DDR fick också betydelse för min yrkesroll. Mellan åren 1983 och 1989 var jag Håkan Westlings prorektor. Han delegerade generöst två av 1980-talets mest viktiga universitetsfrågor till mig: internationalisering och datorisering. De västeuropeiska universiteten gick ju i fronten för att perforera järnridån och att möjliggöra för unga människor vid universiteten att lära känna varandra och att skapa möjligheter för student- och lärarutbyten också på andra sidan järnridån. Bolognadokumentet 1988 och skapandet av Erasmusprogrammen är exempel på detta. Redan 1985 föreslog jag att Lunds universitet skulle träffa ett samarbetsavtal med universitetet i Greifswald. Håkan var positiv och jag åkte till Greifswald med rektorskedjan i bagaget för att i samband med att litteraturvetaren och nordisten Arthur Bethke installerades som universitetets rektor officiellt underteckna ett första samarbetsavtal. Målsättningen var att ge främst doktorander och postdocs möjligheter att komma till Lund på ett studieutbyte - men också lärarutbyten möjliggjordes.

Avtalet vidgade mitt nätverk till ett antal dekaner och internationella sekreterare. De kom till Lund, och vi åkte till Greifswald. Artur Bethke kom 1986 till Lund och inbjöd Håkan Westling och mig att komma till Greifswald. Håkan sa att han kom gärna om han fick segla dit. Det ordnades och om den minnesrika resan har Håkan skrivit ett kapitel i sin sista minnesbok.⁷

Manfred Herling, som hade introducerat universitetshistorien för Olof Palme vid dennes officiella besök i Greifswald i juni 1984, presenterade nu densamma för oss i en imponerande utställning. Både Håkan och jag var angelägna om att ge Manfred möjlighet att komma till Lund på ett tre veckors studiebesök. Han hade aldrig varit utanför östblocket och var mycket tveksam till en sådan resa. Han ville inte tillhöra *die Reisekader* med redovisningstvång av resan till partiet/Stasi. Men till min stora glädje antog han till slut inbjudan och kom till Lund den siste oktober 1989 och in- kvarterades på universitetets gästhem på Finngatan. Perfekt! Då kunde han också vara med och fira min 50-årsdag.

Den 9 november var Manfred hemma hos oss på middag, och efteråt slog vi oss ner för att se Aktuellt på TV. Och där kunde vi häpna bevittna murens fall. För Manfred blev det en fullständigt traumatisk upplevelse. Han var för första gången på andra sidan muren och så upplever han dess fall i svensk TV. Ofattbart! Men samtidigt innebar det faktiskt att också hans hustru Renate nu hade möjlighet att komma till Lund. Jag tog på måndagen kontakt med Svenska ambassaden i Östberlin och utbad mig ett visum för henne. Inga problem. Problemet var bara hur hon skulle komma till Berlin. Alla skulle ju till Berlin! Men det mest otroliga blev verklighet, lördagen den 17 november 1989 kunde vi stå på Lunds Central och möta Renate, som kom med nattfärjan från Sassnitz.

---

⁷ Westling, Håkan (2018). *Mossiga minnen*. Lund. 79–91.

2.

Det var förvisso ett paradigmskifte och om det ska resten av mitt anförande handla. Under tiden mellan den 9 november 1989 och den 3 oktober 1990 ömsade Tyskland skinn. Det blev den s.k. oblodiga revolutionen – framför allt för de 17 miljoner människor som bodde i vad som för framtiden skulle kallas ”de nya förbundsländerna”. Tyskland återförenades. Den västtyska grundlagen, *das Grundgesetz*, som garanterade rättsstaten, kom att gälla också i f.d. DDR. Det var inte västtyskarna som skulle anpassas, det var östtyskarna. Inte undra på att man kom att tala om ”die Wessis” och ”die Osis”. För de östtyska juristerna blev denna förändring radikal. De hade varit vana vid en *Telefonjustiz*, där man kunde konsultera de politiska krafterna innan man tog beslut. Nu skulle juristerna stå självständiga under lagarna.

Den amerikanska rättssociologen Inga Markovits gjorde vad jag aldrig fick gjort och som jag flera gånger ångrat. Hon åkte i september 1990 från sitt universitet i Austin/Texas till Östberlin och satte sig i *Berliner Amtsgericht* i Moabit och följde de östtyska domarnas professionella avveckling under den sista månaden av DDR. Hon följde hur domarna fann sin verksamhet alltmer verklighetsfrämmande. För varje dag kläddes de av ett stycke av sin professionalitet. De visste att efter den 3 oktober var deras kunskap värdelös. Inga Markovits har skrivit en bok om denna avprofessionalisering.⁸ Det är ett utomordentligt intressant tidsdokument.

Överhuvudtaget kom de östtyska juristerna att bli föremål för en hård kommissionsutvärdering av sina västtyska kollegor. Majoriteten av dem kom inte igenom det nålsögat och fick söka sig nya vägar. Ett antal lyckades få anställning genom kontakter på advokatbyråer i väst, andra åter försökte sätta sig på skolbänken och genom en sprutlackering i ”västtysk” rätt kvalificera sig för rättsstaten. Men förändringen gällde inte bara kunskap, den gällde också förtroende och kultur. 40 år av östtysk politisk kultur hade satt sina spår. Och det fanns inga kompromisser.

Gemensamt verkade de tyska universiteterna för att i de nya förbundsländerna återinföra forskningens och utbildningens frihet, att avpolitisera högskoleväsendet och att ovidkommande hänsyn inte skulle präglade rekryteringspolitiken.

I DDR hade inte funnits något större intresse för juridik. Det fanns tre juridiska fakulteter i Berlin, Halle och Leipzig. I både Rostock och Greifswald hade fakulteterna upplösts 1946. När Håkan Westling och jag mötte den östtyske ställföreträdande utbildningsministern Günter Heidorn i Östberlin 1987 ställde han frågan om Lunds universitet kunde vara behjälpligt med utbildning i förvaltningsrätt. Det var inte bara på grund av att den svenska förvaltningsrätten i välfärdsstaten ansågs vara förebildlig, utan framför allt för att det var ett totalt försummat område i DDR, vilket Heidorn också medgav. Efter *die Wende* krävdes alltså inte bara en sanering utan också ett nytt regelverk.

Många västtyska universitetsprofessorer ställde sig till förfogande för att ”lyfta” kompetensen i fakulteterna i de nya förbundsstaterna. Man talade om ”de flygande fakulteterna” som spelade en viktig roll i rekonstruktionsarbetet.

I Bonnrepubliken hade man 1987 upplevt den upprörande Historikerstriden om det tyska folkets ansvar för konsekvenserna av nazitiden. Den färskaste erfarenheten blev avgörande för den västliga uppgörelsen med det nära förflutna också beträffande DDR. Bara ett exempel. Dieter Simon, i början av 90-talet ordförande i *Wissenschaftsrat* och tillika direktor för Max-Planck-institutet för europeisk rätthistoria i Frankfurt, blev den som fick uppgiften att genomföra evalueringen av den genompolitiserade östtyska *Akademie der Wissenschaften zu Berlin*. Det innebar en brutal

⁸ Markovits, Inga (1993). *Die Abwicklung: Ein Tagebuch zum Ende der DDR-Justiz*. München.

sågning av denna omfattande centrala forskningsinstitution och samtidigt en total rekonstruktion 1992 av det som i dag heter *die Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften*.

Mitt första möte med Greifswald efter murens fall, i februari 1990, indikerade att en revolution ägt rum ”hinter den Gardinen”. Redan då talades om återförening och en uppgörelse med det förflutna. En radikal verklighetsfrämmande grupp föreslog att Pommern skulle återförenas inte med Tyskland utan med Sverige (!). Mest påtagligt var att alla politrukerna hade försvunnit, de var som uppslukade av jorden. Alla i ledande funktioner vid universitetet hade gått under jorden, inklusive ”Rote Lisa” – ledaren för Stasi i Greifswald.

Samtidigt hade teologerna omedelbart efter *die Wende* skjutit fram sina positioner. Vid Humboldtuniversitetet i Berlin hade den omstridde praktiske teologen Heinrich Fink 1990 valts till rektor. I Greifswald valdes teologen Hans Jürgen Zobel, professor i Gamla testamentet till den förste rektorn på sensvåren 1990. Han engagerade sig också för kulturpolitiken som *Landtagsabgeordneter* i Mecklenburg-Vorpommern.

Samma politiska intresse visade också kyrkoherden i Levenhagen väster om Greifswald, Norbert Buske. Han hade som kyrkohistoriker och präst levt ett tillbakadraget liv i sin lilla landsförsamling under DDR-tiden men dök nu upp som gubben i lådan. Också han tillhörde från 1990 CDU-landdagen i Mecklenburg-Vorpommern och var från 1991 ordförande i rättsutskottet. Han blev en viktig aktör i förnyelsearbetet.

Också Joachim Wächter fick genom *die Wende* en *Ehrenrettung* och fick en framträdande roll inte bara inom den Luthersk-evangeliska kyrkan i Vorpommern utan också i sällskapet för pommersk historia, där han från 1990 ledde avdelningen för Vorpommern, som snabbt utvecklades till den mest aktiva och blommande. Samma år, 1990, valdes han också in i styrelsen för *Historische Kommission für Pommern*.

Det var en helt pånyttfödd och lycklig Joachim Wächter jag mötte på det första colloquium om pommersk historia, som ägde rum i mitten av november 1990 med titeln ”*Pommern – Geschichte, Kultur, Wissenschaft*” med närmare 50 referenter, däribland Sverker Oredsson från Lund, som talade över ämnet ”Varför ingrep Sverige i 30-åriga kriget?”.⁹

Sverker Oredsson tillhörde de lundensiska historiker som efter *die Wende* utvecklade ett samarbete med historikerna i Greifswald, och också ett vänortsavtal mellan städerna Lund och Greifswald. Under DDR-tiden hade ett antal andra lundahistoriker med anknytning till arbetshistoria, Lars Olsson, Lars Berggren och Lars-Arne Norborg deltagit i detta gemensamma utbyte med Greifswald.

Redan i sitt installationstal som rektor hade Hans Jürgen Zobel uttalat att universitetet skulle återinrätta den juridiska fakulteten.¹⁰ I mitten av september 1990, alltså före återföreningen, hade en kommission för ändamålet tillsatts. Det mesta och mest effektiva understödet fick universitetet från rättsvetare och ekonomer vid universitetet i Osnabrück, vilken stad också var vänort med Greifswald. Kommissionen fick en klar slagsida med ledamöter från Osnabrück. Också den verkställande ordföranden i kommissionen, professor Karl Ulrich Meyn, kom därifrån. En tredjedel av ledamöterna kom från Greifswald och bland de övriga utsågs Hans Hattenhauer från

⁹ Wilhelmus, Wolfgang et al. (red.) (1991). *Pommern – Geschichte, Kultur, Wissenschaft. 1. Kolloquium zur Pommerschen Geschichte 13. Bis 15. November 1990*. Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald.

¹⁰ Knothe, Hans-Georg (2006). ”Die juristische (Rechts- und Staatswissenschaftliche) Fakultät 1815–2005“. I: Alvermann, Dick & Karl Heinz Spieß (red.). *Universität und Gesellschaft: Festschrift zur 550-Jahrfeier der Universität Greifswald 1456–2006*. Bd 1 (= Die Geschichte der Fakultäten im 19. Und 20. Jahrhundert). Rostock. 242ff.

Kiel och jag från Lund till ledamöter av kommissionen. Arbetet var verkligen effektivt. Målet var att fakulteten skulle börja verka redan vårterminen 1991. I oktober utlystes de tolv lärostolarna och den 25 februari öppnades fakulteten vid en traditionell festakt i universitetets aula. 149 studenter immatrikulerades. Det var en mycket märklig rituell akademisk upplevelse. Inte bara rektor utan alla fakultetsdekanerna var skrudade i sina fakultetstalare, som inte varit använda sedan nazitiden. De såg alla minst sagt mossbelupna och malättna ut. Osnabrück-fakulteten dominerade också festakten. Jag anmälde att jag gärna som representant för det sydsvenska partneruniversitetet ville säga några ord om rättens pluralitet och internationalisering i det nya Europa, men det tyckte inte Meyn var en bra idé.

Den nya fakulteten sammansattes alltså av västtyska jurister, huvudsakligen från Osnabrück, men Hans Hattenhauer lyckades också placera ett par av sina hemma i Kiel svårplacerade adepter vid fakulteten. Problemet var naturligtvis kompetensen. Den unga generationen av visserligen disputerade – men icke nödvändigtvis habiliterade – jurister fick en unik möjlighet att få en tjänst inte bara i Greifswald utan överhuvudtaget vid de juridiska fakulteterna i de nya förbundsländerna. De två nyöppnade juridiska fakulteterna i Mecklenburg-Vorpommern – i Rostock och Greifswald – har arbetat under svåra förhållanden. Åtskilliga professorer såg de perifera fakulteterna som språngbrädor mot de mer etablerade fakulteterna i exempelvis Freiburg, München, Heidelberg och Hamburg. I vissa ämnen stannade de stagnerade forskarna kvar och lade en död hand över sina ämnen.

Epilog

Avslutningsvis något om konsekvenserna av *die Wende*. Hösten 1991 upplevde jag en månadslång studievistelse vid Max-Planck-institutet i Frankfurt. Årets ord var *die Besser Weiss's*. Åren efter *die Wende* var det fortfarande i någon mening Bonnrepubliken kultur som rådde. Men beslutet att flytta huvudstaden till Berlin inledde integreeringen.¹¹

Själv kom jag successivt alltmer i kontakt och samarbetade med en yngre generation historiker i Greifswald, alla med något undantag (stadsarkivarien i Wismar Nils Jörn) med bakgrund i väst. Det gällde framför allt professorerna Erk Volkmar Heyen i offentlig rätt och förvaltningshistoria och Peter Gotthardt i internationell privaträtt och komparativ rätt, samt historieforskaren Michael North med *Ostseeraum* som en av sina specialiteter och framför allt professorn i nordisk historia Jens Olesen, som med stor kraft och entusiasm skapade en fruktbar miljö i nordisk historia.

När jag i november 1975 disputerade på en avhandling med titeln *Gerichtsbearbeitungen der schwedischen Krone im deutschen Reichsterritorium 1630–1657*, var det på sin höjd en handfull engagerade som läste min avhandling på tyska. Men efter *die Wende* fick avhandlingen en ny läsekrets. Tillgången till arkiven och intresset för den tidigmoderna historien medförde att avhandlingen i dag röner större intresse än för snart 45 år sedan. Den tematik jag behandlade har i dag följts upp i ett par, tre tyska avhandlingar.

Varje revolution har både vinnare och förlorare. De verkliga vinnarna var 1989 års ungdomsgeneration. När muren föll åkte de omedelbart över till väst och köpte en begagnad Volkswagen. De fick en större arbetsmarknad och gick framtiden till mötes.

Annorlunda var det med 55+-generationen. Där var det många som inte kunde anpassa sig till de nya förhållandena. I polisstaten var det ordning och reda, menade

¹¹ Modéer, Kjell Å (1991). *Höst vid Nidda. Impressionistiska minnesbilder*. Lund.

de. Alla visste spelreglerna och anpassade sig till dem oavsett om man var med i partiet eller ej.

Vi sade 1990 att det skulle ta minst en generation innan öst och väst hade vuxit samman. Det vi upplever i dag, 30 år senare, är att det nog kommer att ta tre generationer. Den politiska polariseringen i östra Tyskland är ett tragiskt exempel på detta.

Själv har jag säkert en tämligen diger akt i Stasiarkivet i Berlin. Jag har inte velat öppna den. Jag vill inte veta om någon av mina vänner från DDR-tiden varit informant till Stasi. Inte än i alla fall ...

Litteratur

- Biewer, Ludvig (11.10.2017). *Joachim Wächter in memoriam*. <https://pommerngeschichte.de/trauer-um-joachim-waechter/>.
- Bunners, Michael (2001). *Bildung und Wirken der Arbeitsgemeinschaft für Mecklenburgische Kirchengeschichte, Mecklenburgia sacra* (= Jahrbuch für Mecklenburgische Kirchengeschichte). Bd 4. Wismar. 112–141.
- Knothe, Hans-Georg (2006). ”Die juristische (Rechts- und Staatswissenschaftliche) Fakultät 1815–2005“. I: Alvermann, Dick & Karl Heinz Spieß (red.). *Universität und Gesellschaft: Festschrift zur 550-Jahrfeier der Universität Greifswald 1456–2006*. Bd 1 (= Die Geschichte der Fakultäten im 19. Und 20. Jahrhundert). Rostock. 167–287.
- Lück, Heiner (2014). ”Begegnungen im Kloster Stift zum Heiligengrabe 1989“. I: Lissok, Mickael & Haik Thomas Paroda (red.). *Christi Ehr und gemeinen Nutzen / Willig zu fodern vnd zu schützen. Festschrift für Norbert Buske*. Schwerin. 795–808.
- Markovits, Inga (1993). *Die Abwicklung: Ein Tagebuch zum Ende der DDR-Justiz*. München.
- Modéer, Kjell Å (1968). *Schwedisches Kriegsgericht in Stralsund. Några anteckningar i anledning av ett arkivfynd* (= Rättshistoriska studier. Bd 3.). Lund. 222–236.
- Modéer, Kjell Å (1991). *Höst vid Nidda. Impressionistiska minnesbilder*. Lund.
- Modéer, Kjell Å (2003). *Der Universitätsarchivar war ein Boxer: Manfred Herling zum 70. Geburtstag* (= Greifswalder Universitätsreden Ernst-Moritz-Arndt-Universität, Greifswald; N.F., 107). Greifswald.
- Westling, Håkan (2018). *Mossiga minnen*. Lund. 79–91.
- Wilhelmus, Wolfgang et al. (red.) (1991). *Pommern – Geschichte, Kultur, Wissenschaft. 1. Kolloquium zur Pommerschen Geschichte 13. Bis 15. November 1990*. Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald.